

Pathology of the Islamic Consultative Assembly Elections (Twelfth Term – March 2024)

*Mostafa Kavakebian**

Research Article	Receive Date: 2024.08.07	Accept Date: 2025.03.17	Online Publication Date: 2025.03.17	Page: 275–297
------------------	-----------------------------	----------------------------	--	---------------

Based on analytical theories presented in a theory-development forum at Allameh Tabataba'i University following the twelfth parliamentary elections, this article—written after 11 May 2024 (22 Ordibehesht 1403 SH)—seeks to answer why voter participation in the twelfth term of the Islamic Consultative Assembly reached its lowest level since the Islamic Revolution. Using an interpretive hermeneutic method and drawing on the researcher's lived experience as a member of the eighth and tenth parliaments, the study examines the role of religious democracy in governing and regulating society in accordance with religious values. The findings indicate that declining participation is not attributable to a single factor but results from a complex interaction of multiple interrelated causes with varying degrees of influence. These include ambiguity regarding the constitutional role and authority of parliament, declining public trust in the political system, economic problems, lack of electoral competition and exclusion of certain political currents, weak performance of the eleventh parliament, and insufficient active participation by legislators in effective governance and the preservation of democratic legitimacy.

Keywords: *Political participation; Elections; Pathology; Religious democracy; Twelfth parliamentary elections*

* Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran; Email: kavakebyan@atu.ac.ir

Majlis and Rahbord, Volume 33, No. 125, Spring 2026

How to cite this article: Kavakebian, M. (2026). "Pathology of the Islamic Consultative Assembly Elections (Twelfth Term – March 2024)", *Majlis and Rahbord*, 33(125), p. 275-297.

doi: 10.22034/mr.2025.17032.5863

آسیب‌شناسی انتخابات مجلس شورای اسلامی (دوره دوازدهم اسفند ۱۴۰۲)

مصطفی کواکبیان *

نوع مقاله: پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۷	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷	تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷	شماره صفحه: ۲۹۷-۲۷۵
-------------------	--------------------------	-------------------------	--------------------------	---------------------

این مقاله براساس نظریات تحلیلی کرسی نظریه‌پردازی در دانشگاه علامه طباطبائی پس از انتخابات دوازدهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۴۰۳/۰۲/۲۲ برای پاسخ به این سؤال نگارش یافته است که چرا مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی به پایین‌ترین میزان خود در سال‌های پس از انقلاب اسلامی رسید؟ مقاله حاضر با روش هرمنوتیک تفسیری با بهره‌گیری از تجارب زیستی پژوهشگر (که دو دوره مجلس هشتم و دهم در مجلس شورای اسلامی به توصیف و تحلیل مسئله کاهش مشارکت داشته است)، می‌کوشد نقش مردم‌سالاری دینی را در اداره و کنترل جامعه، مطابق با ارزش‌های دینی و مذهبی بررسی کند. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد کاهش مشارکت در انتخابات مجلس یازدهم تک‌علتی نبوده و تابع ترکیبی از علل و عوامل مختلف درهم‌سپینیده و متأثر از هم در حوزه‌ها و زمینه‌های مختلف با میزان تأثیر متفاوت است. ابهام‌هایی در مورد جایگاه، نقش و اختیار دقیق مجلس در قانون اساسی، کاهش اعتماد عمومی به نظام، مشکلات اقتصادی، عدم رقابت و حذف برخی جریان‌های سیاسی، عملکرد ضعیف مجلس یازدهم و عدم مشارکت فعال قانونگذاران برای حکمرانی مؤثر و حفظ مشروعیت دمکراتیک نهادهای نمایندگی را می‌توان برشمرد.

کلیدواژه‌ها: مشارکت سیاسی؛ انتخابات؛ آسیب‌شناسی؛ مردم‌سالاری دینی؛ انتخابات دوره دوازدهم مجلس شورای اسلامی

* دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران؛

Email: kavakebyan@atu.ac.ir

فصلنامه مجلس و راهبرد، سال سی و سوم، شماره یکصد و بیست و پنجم، بهار ۱۴۰۵

روش استناد به این مقاله: کواکبیان، مصطفی (۱۴۰۵). «آسیب‌شناسی انتخابات مجلس شورای اسلامی (دوره دوازدهم اسفند ۱۴۰۲)»، مجلس و راهبرد، ۳۳(۱۲۵)، ص. ۲۹۷-۲۷۵.

doi: 10.22034/mr.2025.17032.5863

مقدمه

انتخابات، در ژرفای تاریخ و سیاست غرب و ملل اروپایی ریشه دارد؛ تا جایی که می‌توان تاریخ آن را به یونان باستان رساند براین اساس، مفهوم انتخابات در ایران سابقه دیرینه‌ای ندارد و کمی بیش از یک قرن را دربرمی‌گیرد (بنی‌هاشم، ۱۳۹۴: ۱۷۲). از دید تاریخی، به دلیل رواج حکومت استبدادی پادشاهان و سلاطین، انتخابات و مفهوم رأی مردم تا حد زیادی از چشم‌اندازهای سیاسی جهانی غایب بود؛ اما در دوران معاصر، نظام انتخاباتی سازوکاری اساسی است که مردم هر کشور، به‌ویژه ایران، از حق تعیین سرنوشت و حکومت خود استفاده می‌کنند. انتخابات، مشارکت عمومی را افزایش می‌دهد و وضعیت دموکراسی هر ملت را تقویت می‌کند. برعکس، فقدان چنین مکانیسم‌های مشارکتی، جایگاه دموکراسی را کاهش می‌دهد و راه را برای دولت‌گرایی و فردگرایی هموار می‌کند. در دهه اول پس از انقلاب ایران، گفتمان انقلابی و ماهیت مردمی نخبگان حاکم، همراه با ساختارهای قدرت موجود، به یک چارچوب دموکراتیک قوی و واقعی کمک کرد (شریعت، ۱۳۹۲: ۲۷). با این حال، با گذار جمهوری اسلامی ایران به دهه دوم و سوم خود، کاهش قابل توجهی در گفتمان دموکراتیک در بسیاری از جنبه‌های حکمرانی وجود داشته است (مشفق، ۱۳۹۶: ۲۱). آمار و ارقام رسمی، حکایت از آن دارد که انتخابات مجلس شورای اسلامی (دوره دوازدهم اسفند ۱۴۰۲) به لحاظ مشارکت انتخاباتی شهروندان، یکی از کم‌رونق‌ترین دوره‌های انتخابات در تاریخ جمهوری اسلامی (حدود ۴۰ درصد مشارکت با حداقل ۱۵ درصد آرای باطله) بوده است.^۱

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، ایده جمهوریت که بنیان‌گذار انقلاب مطرح کرد، اهمیت مردم‌سالاری دینی را به میزان چشمگیری افزایش داد (کواکبیان، ۱۳۸۷: ۴۰). مردم‌سالاری دینی به‌عنوان سنگ بنای اسلام‌گرایی سیاسی در عصر جمهوری اسلامی ایران ظهور کرده است (خرمشاد و سرپرست سادات، ۱۳۹۳: ۱۲۶). نظریه «مردم‌سالاری دینی» که از لحاظ مفهومی با نظریه «ولایت فقیه»

۱. کمیته اطلاع‌رسانی ستاد انتخابات کشور (۱۴۰۲/۱۲/۲۱). کد خبر: ۲۲۵۴۷۰.

درهم آمیخته است، زیربنای اعمال و رفتارهای درون نظام جمهوری ایران است (کواکبیان، ۱۳۸۳: ۱۲۷). قوانین و نظام‌های انتخاباتی در جمهوری اسلامی ایران با چالش‌های مهمی مواجه است که اصلاحات همه‌جانبه را ایجاب می‌کند. چنین اصلاحاتی برای رفع نواقص قانونی و ساختاری در چارچوب فعلی انتخابات ضروری است (ادیانی، ۱۳۷۸: ۱۸). این امری ضروری است که دولتی با توجه به اختیارات نهایی بر دارایی‌های کشور و مسئولیت اداره انتخابات، این نقش حیاتی را به ذی‌نفعان اصلی یعنی مردم واگذار کند. توانمندسازی شهروندان برای شکل دادن مستقیم به آینده اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و شخصی خود، بدون دخالت بی‌مورد واسطه‌ها و صاحبان قدرت، برای پرورش یک جامعه واقعاً دمکراتیک حیاتی است. پژوهش حاضر از دسته تحقیقات کاربردی است که برای یافتن راه‌حلی درباره مشکل و مسئله اساسی در جمهوری اسلامی یعنی کاهش مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی انجام می‌شود. راهکارهای ارائه شده پس از تشخیص عامل تأثیرگذار در راستای رفع نیازها، انتظارات و خواسته‌های بنیادین شهروندان و نیز در راستای بهبود مشارکت انتخاباتی در آینده خواهد بود.

پس از برگزاری انتخابات مجلس شورای اسلامی حال نوبت آن رسیده تا به دور از فضای سیاسی و تبلیغاتی انتخابات به آسیب‌شناسی کارشناسی این رویداد مهم کشور پرداخته شود و با به بحث گذاشتن ایرادها و ضعف‌های این قانون، مجلس یازدهم راه اصلاح برای انتخابات دیگر مجلس را هموار کند. بدون شک یک پایه فهم نظام جمهوری اسلامی ایران همان جمهوریت نظام است که بدون مردم‌سالاری مفهومی ندارد و مردم‌سالاری هم بدون انتخابات واقعی قالبی بی‌محتوا است (کواکبیان، ۱۳۸۷: ۲۸)؛ لذا اگر انتخابات مجلس را آسیب‌شناسی نکنیم، در عمل به یکی از پایه‌های اساسی نظام یعنی همان جمهوریت بی‌توجهی کرده‌ایم (نظیف و مرادی، ۱۳۹۸: ۱۱۲۹). مشارکت پایین در انتخابات اسفند ۱۴۰۲ در حدود ۴۰ درصد مشارکت و با ۱۰ درصد آرای باطله به میزان ۳۰ درصد آرای صحیح یکی از دلایل انتخاب موضوع است که برای ریشه‌یابی تداوم کاهش آمار مشارکت انتخاباتی در سال‌های اخیر، نباید

به بیراهه رفت و تفاسیری را مطرح کرد که هیچ نسبتی با واقعیات موجود ندارد. می‌توان عینک واقع‌بینی را به چشم‌زد و به چالش‌های پیش‌رو، شفاف‌تر نگریست. بنابراین هدف اصلی این پژوهش، با نگاه هرمنوتیک تفسیری عوامل اساسی کاهش مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی از زمان انقلاب اسلامی را ضمن هدف فرعی خود یعنی توصیف و تفسیر عملکرد مجلس یازدهم در پویایی‌های سیاسی و مشارکت، شناسایی و راهکارهایی نیز ارائه خواهد داد. به همین دلیل با میدان دید فراخ‌تر و با دقت‌نظر فراوان، دلایلی را که موجب نارضایتی‌های فراوان و اکراه جامعه برای کنش سیاسی شده مورد واکاوی قرار داده است.

سؤال اصلی: چرا مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی به پایین‌ترین میزان خود در سال‌های پس از انقلاب اسلامی رسید؟

سؤال‌های فرعی: سیاست‌های یک‌دست‌سازی پس از انتخابات یازدهم چه تأثیری بر فضای انتخاباتی و مشارکت مردم گذاشت؟ و مسائل اقتصادی تا چه میزان بر کاهش مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس مؤثر بوده است؟

برخلاف تفاسیر برخی تحلیل‌گران سیاسی و جامعه‌شناسان که پای مباحث سیاسی و اجتماعی را به میان می‌کشند، فرضیه اصلی کاهش مشارکت را باید در افزایش شکاف‌های اقتصادی، تورم فراگیر، فقیرتر شدن مردم و فشارهای معیشتی وارده در سال‌های متمادی و متعاقباً بدبینی به ساختار سیاسی کشور در جهت حل مشکلات موجود عنوان کرد و فرضیه فرعی در این پژوهش بیان می‌دارد که ناکارآمدی و عدم پاسخگویی مجلس یازدهم، اعتماد و تعامل عمومی را کاهش داده است.

۱. پیشینه پژوهش

با بررسی پیشینه پژوهش و جستجو برای یافتن پاسخ به پرسش اصلی، نویسنده دریافته است که می‌توان آثار مرتبط را به دو دسته (به‌ترتیب تاریخ انتشار) تقسیم کرد: اول، پژوهش‌هایی که صرفاً براساس جنسیت، قومیت و مذهب و با نگاه منطقه‌ای

به موضوع انتخابات پرداخته‌اند و دوم، پژوهش‌هایی که با نگاه مسئله‌شناسی و آسیب‌شناسی به موضوع انتخابات پرداخته‌اند. برای نمونه در فصلنامه مجلس و راهبرد، مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی تبلیغات انتخاباتی مجلس شورای اسلامی در پرتو اصول حقوقی حاکم بر تبلیغات» (درستی، ۱۳۹۳) نشان داده شد که قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی در بسیاری موارد، اصول حاکم بر انتخابات نظیر اصل نظارت بر تبلیغات را مطمح‌نظر قرار داده، اما در برخی اصول، همچون صداقت یا مشارکت و حمایت از نامزدها راه سکوت، اجمال یا ابهام را پیموده است. این پژوهش با نگاه مسئله‌شناسی و آسیب‌شناسی به موضوع انتخابات پرداخته است. مقالات دیگر که با نگاه مسئله‌شناسی و آسیب‌شناسی به موضوع انتخابات پرداخته‌اند؛ تعجبی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی به عوامل مؤثر بر میزان مشارکت سیاسی جوانان استان همدان پرداخته‌اند و همچنین امینی و همکاران (۱۴۰۲) در مطالعه‌ای، نقش سرمایه سیاسی - اجتماعی در مشارکت سیاسی مردم ایلام را منتشر کرده‌اند. «تحلیل الگوی مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۸-۱۳۸۴)» عشایری و عادل (۱۴۰۱) و همچنین پژوهشی با عنوان «تأثیر تبلیغات سیاسی منفی بر رفتار رأی‌دهی و مشارکت انتخاباتی (مطالعه موردی: دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در تهران)» قهرودی و همکاران (۱۳۹۸) انجام داده‌اند که با هدف بررسی تأثیر ادراک از تبلیغات سیاسی منفی بر میزان مشارکت رأی‌دهندگان در انتخابات است که صرفاً براساس جنسیت، قومیت و مذهب و با نگاه منطقه‌ای به موضوع انتخابات پرداخته‌اند.

در منابع دیگر نیز آثار مرتبط را می‌توان یافت که درباره مشارکت انتخاباتی در ایران با عناوین گوناگون و بررسی‌های موردی مطالعاتی انجام شده است که می‌توان به برخی از آنها اشاره کرد: محمدی (۱۴۰۱) در *آسیب‌شناسی رفتار انتخاباتی شهروندان* در تلاش است با تکیه بر نگاه نخبگان محلی به آسیب‌شناسی، پیامدها و راهکارهای بهبود رفتار انتخاباتی شهروندان شهرستان‌های غرب استان تهران را بررسی کند. مشفق (۱۳۹۶) در کتاب *کندوکاوی آسیب‌شناسانه در نظام انتخابات*

و شیرین‌پور (۱۳۹۴) در کتاب *آسیب‌شناسی انتخابات مجلس و رحیمی (۱۳۹۳)* در کتاب *آسیب‌شناسی انتخابات* با نگاه مسئله‌شناسی و آسیب‌شناسی به موضوع انتخابات پرداخته‌اند.

پژوهش‌های بررسی شده با درک چندوجهی از مشارکت انتخاباتی ریاست‌جمهوری، مجلس شورای اسلامی و شوراها در ایران نشان دادند بر تأثیرات اجتماعی - اقتصادی، سیاسی و رسانه‌ای تأکید داشتند؛ اما در ارتباط به چگونگی پاسخ‌گویی به پرسش پژوهش، باید خاطر نشان کرد که هیچ‌یک پاسخ قناعت‌بخشی به سؤال تحقیق ارائه نکرده‌اند. از این رو، فرضیه اصلی مقاله این است که کاهش مشارکت سیاسی ریشه در افزایش شکاف‌های اقتصادی، تورم فراگیر، فقیرتر شدن مردم و فشارهای معیشتی وارده در سال‌های متمادی و متعاقباً بدبینی به ساختار سیاسی کشور در جهت حل مشکلات موجود دارد. نقطه اثر اصلی در این پژوهش برای پاسخ به سؤال و رسیدن به اهداف پژوهش که تحلیل آسیب‌شناسی انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی است، از روش هرمنوتیک تفسیری، با تأکید بر جایگاه تجارب زیستی پژوهشگر (که دو دوره مجلس هشتم و دهم در مجلس شورای اسلامی حضور داشته است) صورت گرفته است.

۲. مبانی مفهومی

۲-۱. انتخابات

فرایند رسمی برای تصمیم‌گیری انتخابات است که در آن رأی‌دهندگان، به‌طور کلی یا جزئی، افراد را در تصرف مناصب اداری عمومی برای یک دوره از پیش تعیین شده انتخاب می‌کنند. این فرایند شامل ریختن آرا و مشارکت فعال است، در نتیجه به‌عنوان مجرای عمل می‌کند که شهروندان از طریق آن اراده خود را اعمال می‌کنند. شهروندان با شرکت در انتخابات، نقشی محوری در شکل‌گیری و تکامل نهادهای سیاسی و نیز در انتصاب مقامات سیاسی ایفا می‌کنند. این مکانیسم مشارکتی نه‌تنها نمایندگی را تضمین می‌کند،

بلکه ساختار حکومت را مشروعیت می‌بخشد که منعکس کننده اصل دموکراتیک حاکمیت مردمی است. از طریق انتخابات، رأی‌دهندگان می‌توانند جهت‌گیری‌های سیاست را تحت تأثیر قرار دهند، رهبران را پاسخگو بدانند و انتقال مسالمت‌آمیز قدرت را تسهیل کنند، در نتیجه ثبات و پاسخگویی نظام‌های سیاسی را تقویت کنند. ماهیت دوره‌ای انتخابات فرصت‌های منظمی را برای ورودی‌های عمومی فراهم می‌کند و یک چشم‌انداز سیاسی پویا را با تغییرات در افکار عمومی و رسیدگی به نیازهای نوظهور اجتماعی تقویت می‌کند (قاضی شریعت‌پناهی، ۱۴۰۲: ۳۶). یکی از ویژگی‌های تعیین‌کننده انتخابات ماهیت گزینشی آن است. انتخابات با ماهیت گزینشی خود تعریف می‌شود که مستلزم انتخاب افراد خاص برای تصدی پست‌های دولتی از میان مجموعه‌ای از نامزدها است (کواکبیان، ۱۳۹۶: ۱۵). این بدان معنا است که نامزدی برای همه در چارچوب محدودیت‌های قانونی باز است و رأی‌دهندگان در انتخاب هر نامزدی آزاد هستند و همچنین در چارچوب قانون، افراد در کاندیداتوری آزاد بوده و رأی‌دهندگان می‌توانند از حق رأی خود برای هر نامزدی استفاده کنند (توکل‌نیا و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱۰).

۲-۲. انتخابات مجلس شورای اسلامی

طبق اصل شصت و دوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مجلس شورای اسلامی از نمایندگان ملت که به‌طور مستقیم انتخاب می‌شوند، تشکیل می‌گردد. اصل شصت و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دوره نمایندگی در این مجلس چهار سال است که انتخابات هر دوره باید پیش از پایان دوره قبل برگزار شود، به‌طوری‌که کشور در هیچ زمان بدون مجلس نباشد (هاشمی، ۱۳۸۳: ۸۳). اصل شصت و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ پس از برگزاری انتخابات، جلسات مجلس شورای اسلامی با حضور دوسوم مجموع نمایندگان رسمیت می‌یابد و تصویب طرح‌ها و لوایح طبق آیین‌نامه مصوب داخلی انجام می‌گیرد مگر در مواردی که قانون اساسی حدنصاب خاصی تعیین کرده باشد. برای تصویب آیین‌نامه داخلی موافقت دوسوم حاضران لازم است (مهرپور، ۱۳۸۴: ۶۴۱).

۲-۳. آسیب‌شناسی انتخابات

طبق تعریف آکسفورد، آسیب‌شناسی مطالعه علمی کمبودها، ضعف‌ها و نارسایی‌هاست (هریسی‌نژاد، ۱۳۹۵: ۹۲۸). در فرهنگ فارسی، آسیب‌شناسی به عیب، آفت، بلا و خسارت گفته می‌شود (معین، ۱۳۷۱: ۵۸). آسیب‌شناسی شامل شناسایی عوامل حیاتی و تأثیرگذاری است که حضور و تداوم آنها می‌تواند مانع یا تسریع در دستیابی به اهداف هر سیستمی شود و بر نتایج آن تأثیر گذارد (بنیانیان، ۱۳۷۹، ج ۳: ۱۲۸)؛ بنابراین آسیب‌شناسی انتخابات بر شناسایی چالش‌ها، کاستی‌ها و تنگناها و نیز علل و عوامل مختلفی متمرکز است که آسیب‌پذیری ایجاد می‌کند. هدف آسیب‌شناسی انتخابات، شناسایی ماهیت و نوع مشکلاتی است که یکپارچگی فرایند انتخابات را به خطر می‌اندازد. پرداختن به آسیب‌شناسی انتخابات مستلزم رویکردی نظام‌مند و سازمان‌دهی شده به کل فرایند انتخابات است. این شامل بررسی رویه‌ها، شناسایی مناطق احتمالی آسیب و درک تأثیرات مختلفی است که شاید سلامت انتخابات را مختل کند. هدف آسیب‌شناسی انتخابات با تشخیص این مسائل، افزایش استحکام و اعتبار سیستم انتخاباتی است و اطمینان حاصل می‌شود که به‌طور مؤثر خواست انتخاب‌کنندگان را منعکس و بدون موانع مهم فرایند انتخابات عملی شود (ممی‌زاده، ۱۳۷۵: ۱۲۹).

۳. مبانی تئوریک

زندگی و حیات عادی روزمره ما در این جهان است که در خلال آن خود را در هر لحظه زندگی خویشتن می‌یابیم، واقعیاتی که در این جهان با آن روبه‌رو هستیم دارای معانی بشری‌اند، در این جهان هرچیز همان‌گونه که هست به چشم می‌آید و تجربیات ادراکی ما در سطح ماقبل علمی به همان‌گونه که جهان خود را به ما نشان می‌دهد، در ذهن ما انعکاس پیدا می‌کند (توسلی، ۱۳۸۷: ۳۵۵). فهم جهان زندگی و شناخت عمیق آن همواره برای بشر مهم بوده است. یکی از رویکردهای شناخت جهان زندگی، هرمنوتیک تفسیری است که در آن، بدن فارغ از قواعد و استدلالات

عقلی، پدیداری تلقی می‌شود که سوژه را در معرض تجربه قرار می‌دهد (خبازی کناری و سبطی، ۱۳۹۵: ۷۵). پژوهش هرمنوتیک یکی از پرکاربردترین سنت‌های پژوهش کیفی است که تأکیدش بر مطالعه دنیای فردی است، دنیا به‌عنوان اینکه ما آن را چگونه تجربه می‌کنیم قبل از آنکه در مورد آن بیندیشم یا در مورد آن مفهوم‌سازی کنیم (سلیمی و شرفی، ۱۳۹۴: ۹)؛ یعنی تجربه بلاواسطه و فوری دنیا بدون آنکه با پیش‌داوری‌ها و ایده‌های نظری به تصویر کشیده شود. پژوهشگران کیفی، اشیا را در موقعیت‌های طبیعی آنها مطالعه می‌کنند و می‌کوشند پدیده‌ها را برحسب معناهایی که مردم به آنها می‌دهند، مفهوم‌سازی یا تفسیر کنند (بورگ و گال، ۱۳۷۳).

درخصوص مسئله هرمنوتیک تفسیری باید خاطرنشان کرد که برخی از علوم ابزاری در اختیار گسترش علوم دیگر هستند مانند منطق که ابزاری برای نگهداری فکر از خطاست که در علوم بسیاری به کار می‌رود. هرمنوتیک به‌عنوان دانش تفسیری و تبیین شناخته می‌شود که در آغاز برای تفسیر متون دینی و مقدس بود ولی در سیر تکامل در بسیاری از علوم خود را نشان داد و به گسترش آنها کمک کرد. هرمنوتیک به‌عنوان یک استراتژی تحقیق یا یک نوع نگرش (مجموعه نظام خاصی که موضوعی را در چارچوب آن بتوان تحقیق کرد) مطرح است. دو نحله اصلی هرمنوتیک (توصیفی و تفسیری) هریک به شیوه‌ای خاص ثنویت عین/ذهن را به چالش می‌کشد. هرمنوتیک توصیفی در پی دستیابی به ذات تجربه است و هرمنوتیک تفسیری در پی نحوه تجربه یک پدیدار خاص در بستر خاص زمانی - مکانی است و لذا جستجو برای ذات اشیا را ممکن و مطلوب نمی‌داند. هریک از این دو نحله مختلف در عرصه روش‌شناسی تفاوت‌های خاصی با یکدیگر دارند. تفسیریون انسان را موجودی تفسیرکننده می‌دانند و لذا روش جداسازی توصیفیون را ممکن و عملی نمی‌دانند. با کمک گرفتن از هرمنوتیک تفسیری می‌توان یک پدیده تاریخی (دور یا نزدیک) را مورد بررسی قرار داد و با رعایت قواعد آن به بهترین شکل برای تفسیر و نتیجه‌گیری مطمئن دست یافت.

۴. روش پژوهش

این پژوهش با عنوان «آسیب‌شناسی انتخابات یازدهم اسفند ۱۴۰۲ مجلس شورای اسلامی» به ماهیت کار پژوهشی و کاربردهای عملی آن می‌پردازد و از روش کیفی توصیفی - تحلیلی استفاده می‌کند. تحقیق توصیفی شامل روش‌شناسی‌های مختلفی با هدف توصیف شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است (وزیری، ۱۳۹۸: ۵). این پژوهش با درک کامل از وضعیت دوازدهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی، با مبانی تئوریک هرمنوتیک تفسیری، به شناسایی و پرداختن به مسائل زیربنایی و ارائه راه‌حل‌های مناسب برای کاهش هرگونه مشکل شناسایی شده پرداخته است. بررسی روابط بین متغیرها درکی از ماهیت آنها فراهم می‌کند (کلانتری، ۱۳۹۹: ۲۰). هدف اولیه این روش، توصیف و تحلیل دقیق ابعاد آسیب‌شناسی دوازدهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی و بررسی و تفسیر این مشاهده‌ها از منظری جامع و ارائه راهکارهای کاربردی است. در نتیجه، مطالعه در این پژوهش بر درک و تفسیر فرایندها (گالتنی، ۱۳۹۸) انجام گرفته است.

فرایند انجام تحقیق با استفاده از مبانی تئوریک هرمنوتیک تفسیری شامل هفت مرحله مجزا است:

۱. کشف یک موضوع و پرسشی که ریشه در معانی و ارزش‌های فردی یا اجتماعی دارد. در این گام، محقق به تعیین این موضوع می‌پردازد که مسئله تحقیق با به‌کارگیری رویکرد هرمنوتیک، بهتر بررسی می‌شود. بهترین نوع مسائلی که برای این شکل از تحقیق مناسب است، مستلزم فهم مشترک یا تجربه مشترک عده‌ای در باب یک پدیده است. پژوهشگر این مطالعه مسئله عوامل تأثیرگذار بر کاهش مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی را مورد بررسی قرار داده است.

۲. پدیده مورد بررسی (کاهش مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی) چه معنایی دارد.

۳. محقق به تشخیص و تعیین مفروضات پیرامون آسیب‌شناسی و کاهش مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی می‌پردازد.

۴. علاوه بر تجارب زیسته پژوهشگر، قسمتی از داده‌ها از افرادی گردآوری می‌شود که تجاربی درخصوص پدیده موردنظر دارند (مصاحبه شفاهی با نمایندگان ادوار مجلس شورای اسلامی).

۵. تحلیل داده‌ها و استفاده از روش کیفی توصیفی - تحلیلی.

۶. ایجاد انسجام میان توصیفات متنی فردی که درون یک توصیف متنی عام صورت می‌گیرد.

۷. محقق از طریق ادغام و یکپارچه کردن توصیفات متنی و ساختاری به نگارش و توصیفی جامع مرکب از تم‌های متنی و ساختاری می‌پردازد که جوهره پدیده را عیان می‌سازد (الوانی و بودلایی، ۱۳۸۹).

رویکرد مطالعه هرمنوتیک تفسیری امکان فهم و شناخت جنبه‌های آسیب‌شناختی انتخابات را فراهم می‌کند و درک دقیقی از عوامل و فرایندهایی که به هرگونه کمبود یا مشکل مشاهده شده کمک می‌کند و با به‌کارگیری این مبانی تئوریک، هدف پژوهش شناسایی و تحلیل مشکلات اساسی در فرایند انتخابات و ارائه راه‌حل‌های آگاهانه برای رسیدگی مؤثر به این چالش‌ها است. براساس جایگاه تجارب زیستی نسبت به مباحث علمی در این پژوهش، پژوهشگر حضور فعال دارد؛ منظور از تجربه زیسته یک بازنمایی از تجربیات و انتخاب‌های یک شخص معین^۱ (پژوهشگر) و دانشی است که او از این تجربیات و انتخاب‌ها به‌دست آورده است. این تجربه به همراه مواردی که بر جامعه و فرهنگ متمرکزند و آنهایی که روی زبان و ارتباطات متمرکز دارند شاخه‌ای از تحقیقات کیفی است.

۵. یافته‌های پژوهش

براساس مبانی تئوریک هرمنوتیک تفسیری و با تأکید بر تجارب زیستی پژوهشگر نسبت به مباحث در این پژوهش، ۱۰ عامل مهم و تأثیرگذار در مسئله مشارکت پایین انتخابات مجلس دوازدهم شناسایی و با استفاده از روش کیفی توصیفی -

۱. مصطفی کواکبیان نماینده ادوار مجلس هشتم و دهم مجلس شورای اسلامی.

تحلیلی، ضمن تبیین و توصیف، راهکارهایی برای هر مورد ارائه شده است. این عوامل تأثیرگذار ده‌گانه با بررسی زمینه‌الگوی انتخاباتی در ایران، استفاده از نظر نمایندگان ادوار مجلس شورای اسلامی، تأکید هم‌زمان پژوهشگر بر عوامل اقتصادی، سیاسی و نقش مردم‌سالاری دینی با استفاده از مبانی تئوریک هرمنوتیک تفسیری، جامعیت پژوهش برای مؤلف شکل گرفته است. از سوی دیگر؛ تنها تأکید بر دوازدهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی مانع از افزوده شدن عوامل تأثیرگذار دیگر در مسئله کاهش مشارکت در سایر انتخابات ایران برای پژوهشگر بوده است:

۱. انتخابات ۱۱ اسفند ۱۴۰۲ برای مجلس شورای اسلامی بر ابهام‌های قابل توجهی در مورد جایگاه مجلس در قانون اساسی در چارچوب مردم‌سالاری دینی ایران تأکید می‌کند. با استفاده از هرمنوتیک تفسیری، می‌توان زمینه‌های تاریخی و تجربیات زیسته بازیگران سیاسی را عمیق‌تر مورد بررسی قرار داد. این معما منعکس‌کننده تنش‌ها و ابهام‌های حل نشده در مفاد قانون اساسی است که به بررسی و حل و فصل کامل نیاز دارد. از لحاظ تاریخی، نظام سیاسی ایران به‌طور متغیر به‌عنوان یک نظام ریاستی، نیمه‌ریاستی یا نیمه‌پارلمانی توصیف شده است، اما در عمل، ساختار ترکیبی فاقد هویت مشخص را در خود جای داده است (منتظری، ۱۳۹۶: ۲۳). موضوع اصلی مورد بحث، تعیین نقش و اختیار دقیق مجلس در نظام جمهوری اسلامی با شاخص‌های مردم‌سالاری دینی و حضور اندیشه سیاسی ولایت فقیه (ولی فقیه) است. قانون اساسی ایران، در حالی که اختیاراتی به رئیس‌جمهور اعطا می‌کند، هم‌زمان به مجلس این اختیار را می‌دهد که در مورد عدم صلاحیت سیاسی و استیضاح احتمالی رئیس‌جمهور، مکانیسمی که معمولاً در نظام‌های ریاستی خالص وجود ندارد، رسیدگی کند. همچنین ابهام‌های قانون اساسی به نقش نظارتی شورای نگهبان نیز کشیده شده است. مأموریت شورا برای اطمینان از انطباق قوانین با شریعت اسلامی و قانون اساسی اغلب به اعلام ابهام‌های قانونی به‌جای تضاد مستقیم منجر می‌شود (نیکونهاد و عساکره، ۱۳۹۸). چشم‌انداز انتخاباتی در تهران که با وجود ۲۸ لیست رقیب نشان داده می‌شود، سؤال‌هایی را در مورد شکل‌گیری گروه‌های قدرت در

مقابل استقرار یک نظام حزبی منسجم که از ویژگی‌های بارز نظام‌های پارلمانی است، و رواج اتهام‌های متقابل در میان این فهرست‌ها، پراکندگی و ماهیت جنجالی در عرصه سیاسی به وجود می‌آورد. از این رو رفع این ابهام‌های قانون اساسی و سیستمی برای عملکرد منسجم نظام سیاسی ایران ضروری است. این امر مستلزم ارزیابی انتقادی نقش مجلس شورای اسلامی، تعامل بین قوای مختلف حکومتی و اصول کلی هدایت‌کننده نظام ولایت فقیه است. با پرداختن به این موضوع‌ها، ایران می‌تواند هویت سیاسی خود را روشن کند و کارآمدی و مشروعیت نهادهای دموکراتیک را افزایش دهد.

۲. موضوع دوم به کاهش اعتماد عمومی به نظام مربوط می‌شود. قابل ذکر است، اعتماد عمومی کاهش یافته با نرخ ۶۰ درصد ممتنع رأی‌دهندگان گواه این کاهش مشارکت است که با استفاده از هرمنوتیک تفسیری و جایگاه تجارب زیستی پژوهشگر تفسیر می‌شود. کاهش مشارکت به فعالیت‌های دولت محدود نمی‌شود (رهبر و سجادی، ۱۴۰۰)، بلکه نشان‌دهنده روند گسترده‌تری از عوامل تأثیرگذار در دهه گذشته است. حوادث کلیدی، مانند اعتراضات سال ۱۳۹۶ و بحران بنزین در سال ۱۳۹۸، به تدریج اعتماد عمومی را تضعیف کرد. این اعتمادسوزی به دلیل عدم شفافیت و عدم پاسخگویی کافی دولت تشدید شده است. تضعیف اعتماد عمومی چالشی حیاتی را در زمینه مردم‌سالاری دینی ایران برجسته می‌کند (موسویان فر و ستایش‌منش، ۱۴۰۲). در نظام اسلامی که به‌عنوان مردم‌سالاری دینی عمل می‌کند، حکومت باید بر دو رکن باشد: مشروعیت الهی و مقبولیت مردمی. این ارکان منطبق بر مؤلفه‌های دوگانه دموکراسی و دین در نظام است. حکمرانی شفاف و پاسخگو برای معکوس کردن این روند و بازگرداندن اعتماد رأی‌دهندگان ضروری است. بدون چنین اقدام‌هایی، بی‌تفاوتی رأی‌دهندگان احتمالاً ادامه خواهد یافت و نظام سیاسی را بیشتر بی‌ثبات خواهد کرد. این تحلیل بر ضرورت پرداختن به این مسائل سیستمی برای تضمین پایداری فرایندهای دموکراتیک ایران تأکید می‌کند.

۳. سومین عامل مهم تأثیرگذار بر گفتمان انتخابات، قانون بحث‌برانگیز مصوب

۱۴۰۲/۵/۵، مجلس یازدهم است که بر مشارکت مردم تأثیر منفی گذاشت. براساس این قانون تمامی کاندیداها موظف به ثبت‌نام تا روز شانزدهم شدند و بسیاری از احزاب اصولگرا و اصلاح‌طلب مدعی عدم فرصت کافی برای تهیه و ثبت لیست خود شدند. این زمان کوتاه و محدودکننده با حذف نامزدهای بالقوه، مشارکت و روند دمکراتیک را به خطر انداخت. گفتگوهای میدانی با افراد آگاه از جمله نمایندگان ادوار مجلس شورای اسلامی، نشان می‌دهد که چگونه چنین تغییرات قانونی می‌تواند اصول مردم‌سالاری دینی را در ایران تضعیف کند. اجرای شتابزده قانون نه تنها مشارکت نامزدها را بلکه مشارکت و اعتماد رأی‌دهندگان را هم کاهش داد. برای حفظ یکپارچگی فرایند دمکراتیک، شفافیت، فراگیر بودن قوانین انتخاباتی و اجازه دادن زمان آماده‌سازی کافی برای همه نهادهای سیاسی ضروری است.

۴. یکی از عوامل مهم در کاهش مشارکت رأی‌دهندگان در انتخابات اخیر، مشکلات اقتصادی فراگیر است. بسیاری از شهروندان که با تورم و کاهش استانداردهای زندگی مواجه بودند، ابراز عدم علاقه به شرکت در روند انتخابات کردند. این احساس با نظرسنجی‌ها تأیید می‌شود که نشان می‌دهد ناراحتی اقتصادی که با افزایش قیمت‌ها و کاهش درآمد خانوار مشخص می‌شود، دلیل اصلی مشارکت کم در انتخابات است (شفیعی، ۱۴۰۰). سرخوردگی ناشی از بی‌ثباتی اقتصادی، ارتباط بین مردم و نظام سیاسی را تضعیف کرده است. برای افزایش مشارکت سیاسی و مشارکت رأی‌دهندگان، رسیدگی به چالش‌های اقتصادی و بهبود استانداردهای زندگی، در نتیجه تقویت اعتماد و مشارکت رأی‌دهندگان در روند دمکراتیک بسیار مهم است (مهرگان و عزتی، ۱۳۸۵).

۵. در میان برخی از بازیگران سیاسی، این عقیده وجود دارد که مشارکت گسترده در رأی‌دهندگان ضروری نیست، اندیشه سیاسی که آنها به مرحوم مصباح یزدی نسبت دادند (شبان‌نیا، رکن‌آبادی، ۱۴۰۱). این دیدگاه که اغلب در عناصر جریان اصولگرایی (بنیادگرا) وجود دارد، نشان می‌دهد که مشارکت حداکثری ضروری نیست. چنین دیدگاهی با اصل دمکراتیک فراگیری و بازنمایی گسترده که جزء

لاینفک مردم‌سالاری دینی ایران است در تضاد است (شهرابی و همکاران، ۱۴۰۱). تضمین مشارکت گسترده رأی‌دهندگان برای انعکاس دیدگاه‌های مختلف در جامعه و حفظ یکپارچگی روند دموکراتیک بسیار مهم است. بنابراین، ترویج مشارکت حداکثری در انتخابات باید در اولویت حفظ ارزش‌های دموکراتیک نهفته در چارچوب سیاسی ایران باقی ماند.

۶. براساس هرمنوتیک تفسیری و جایگاه تجارب زیستی پژوهشگر «عدم رقابت در انتخابات» (عبدالمطلب و توکل‌نیا، ۱۴۰۱) به‌عنوان عامل مهم تأثیرگذار بر مشارکت رأی‌دهندگان ظاهر شد. انتخابات مجلس شورای اسلامی به‌جای اینکه دیدگاه‌های سیاسی گوناگون را دربرگیرد، رقابت سیاسی را در یک جناح سیاسی محصور کرد. علاوه بر این، بسیاری از اصلاح‌طلبان ترجیح دادند در انتخابات شرکت نکنند. انتخابات دموکراتیک واقعی، رقابت پر جنب‌وجوش میان ایدئولوژی‌های سیاسی مختلف را برای تضمین یک دولت واقعی ضروری می‌سازد. فقدان رقابت گسترده نه‌تنها گفتمان سیاسی را محدود می‌کند، بلکه اصول دموکراتیک شمولیت و نمایندگی ذاتی در مردم‌سالاری دینی ایران را نیز تضعیف می‌کند. از شاخص‌های مهم نظام دموکراتیک دینی، آزادی افراد و گروه‌های سیاسی است که برای پیشرفت فرایند دموکراتیک به ایجاد یک محیط انتخاباتی ضروری است که مشارکت همه طیف‌های سیاسی را تشویق کند.

۷. تا پیش از زمان انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی، خواسته‌های صنفی گروه‌های مختلف اجتماعی تا حد زیادی برآورده نشد و به نارضایتی گسترده کمک کرد. کارگران با مسائل مهمی مواجه بودند، به‌ویژه در مورد تعدیل حداقل دستمزد که تحت تأثیر انتخابات اخیر قرار گرفت. به‌طور مشابه، بازنشستگان، معلمان و پزشکان چالش‌هایی را تجربه کردند که در برخی موارد باعث مهاجرت شد (شهریاری و بلاغی اینالو، ۱۴۰۲). عدم انجام این کار نه‌تنها نارضایتی را افزایش می‌دهد، بلکه اعتماد و مشارکت رأی‌دهندگان را نیز تضعیف می‌کند. برای تقویت فرایند دموکراتیک، پاسخگویی به نیازهای این گروه‌ها ضروری است.

۸. موضوع مهم بعدی به واکنش ناکافی دولت به فساد مالی داخل سیستم مربوط می‌شود. در سال‌های اخیر، موارد فساد فراگیر بوده است (اصلائی، رسول‌زاده و محمدیان، ۱۴۰۲). به‌عنوان مثال، پرونده بابک زنجانی که در اختلاس ۲,۷ میلیارد دلاری دست داشت. اقدام‌های قوی مبارزه با فساد را برای بازسازی اعتماد عمومی ضروری کرده است. عدم رسیدگی به فساد نه‌تنها یکپارچگی حکومت را تضعیف می‌کند، بلکه اعتماد عمومی به نهادهای دولتی را نیز از بین می‌برد. رسیدگی شفاف به پرونده‌های فساد و اطمینان از پاسخگویی، گام‌های مهمی برای افزایش اعتبار دولت و ایجاد یک محیط سیاسی پاسخگوتر و قابل اعتمادتر است (خدادادحسینی و فرهادی‌نژاد، ۱۳۸۰). با اولویت دادن به تلاش‌های مبارزه با فساد، ایران می‌تواند پایه‌های دمکراتیک خود را تقویت کند و ناامیدی را که فساد در میان شهروندانش ایجاد می‌کند، کاهش دهد.

۹. عملکرد مجلس یازدهم هم یکی از بزرگ‌ترین ضربه‌ها را به مشارکت مردم زد (زینالو، علی‌احمدی و نریمان، ۱۴۰۱). مردم می‌گویند اینها می‌خواهند بروند مجلس تا شاسی‌بلند بگیرند. هیچ‌کس هم نسبت به این مسئله پاسخگو نبود. همچنین در موضوع شفافیت به‌رغم شعارهایی که داده شد به تصویب نهایی نرسید. لایحه حجاب و عفاف هم چندین بار رفت‌وبرگشت داشت؛ اما هنوز هم نتیجه‌ای نگرفتند. ازطرفی بحث کاهش ارزش پول ملی مطرح است که در این دوره مجلس قیمت دلار نزدیک به ۳۰ هزار تومان افزایش پیدا کرد که فقدان ابتکارات اساسی برای بهبود رفاه عمومی یا تقویت حکمرانی فراگیر در دوره یازدهم مجلس را نشان می‌دهد که رأی‌دهندگان را بیشتر از خود دور کرد. این کاستی‌ها بر اهمیت کارآمدی قانونگذاری و پاسخگویی در حفظ اعتماد عمومی و مشروعیت سیاسی تأکید می‌کند. پرداختن به این مسائل از طریق حکمرانی شفاف و اقدام قانونی معنادار برای احیای مشارکت مدنی و بازگرداندن اعتماد به فرایند دمکراتیک بسیار مهم است.

۱۰. با توجه به آمار، حدود ۱۰۰ نماینده مجلس یازدهم به‌طور مستمر در جلسات غایب بودند (روزنامه فرهیختگان، ۱۴۰۲/۹/۳۰) که نشان‌دهنده کمترین تأثیر آنها بر

روند رسیدگی است و اشکال قابل توجهی است. براساس هرمنوتیک تفسیری و جایگاه تجارب زیستی پژوهشگر، این غیبت‌های مکرر نگرانی‌های گسترده‌تری را در مورد مسئولیت‌پذیری و تعهد در میان مقامات منتخب برجسته کرده است. دخالت منفعلانه نمایندگان مجلس، کارایی قانونگذاری را کاهش و اعتماد عمومی به نمایندگان منتخب آنها را تضعیف می‌کند (مسیبی، خانمحمدی و حسنوند، ۱۳۹۹). مشارکت فعال قانونگذاران برای حکمرانی مؤثر و حفظ مشروعیت دموکراتیک نهادهای نمایندگی ضروری است. پرداختن به اصلاحات نهادی و پرورش فرهنگ مسئولیت‌پذیری در میان نمایندگان مجلس گام‌های مهمی در جهت افزایش اثربخشی قانونگذاری و تقویت اعتماد عمومی به روند سیاسی است.

۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

آسیب‌شناسی انتخابات اخیر مجلس دوازدهم با نگاه هرمنوتیک تفسیری، به شناسایی و پرداختن به مسائل زیربنایی، ارائه راه‌حل‌های مناسب برای پاسخ به سؤال اصلی مقاله که چرا مشارکت در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی به پایین‌ترین میزان خود در سال‌های پس از انقلاب اسلامی رسید؟ و همچنین با استفاده از رویکرد تجربه زیستی پژوهشگر، هرگونه مشکل و چالش‌های ساختاری، اقتصادی و سیاسی حیاتی پرداخته شد که تأثیر بسیاری بر مشارکت رأی‌دهندگان داشته است. یافته‌های پژوهش پیش رو در راستای شرح دلایل کاهش میزان مشارکت مردمی در انتخابات دوازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی؛ ابهام در نقش قانون اساسی مجلس، بن‌بست حاکمیتی ایجاد کرده است که به سردرگمی در مورد هویت و کارآمدی نظام پارلمانی منجر شده است. این بلاتکلیفی، همراه با نظارت متناقض شورای نگهبان، کارایی قانونگذاری را تضعیف کرده است. اعتماد عمومی به نظام سیاسی به دلیل نارضایتی‌های تاریخی و عدم پاسخ شفاف دولت از بین رفته است. این بی‌اعتمادی با قانون انتخاباتی اخیراً تصویب شده تشدید شد که بسیاری از نامزدها و رأی‌دهندگان بالقوه را از حق رأی محروم کرد و به کاهش نرخ مشارکت

منجر شد. مشکلات اقتصادی نیز نقش محوری ایفا کرده است، به طوری که بسیاری از شهروندان به دلیل تورم و کاهش استانداردهای زندگی احساس می‌کنند که ارتباط خود را با روند سیاسی قطع کرده‌اند. علاوه بر این، ماهیت غیررقابتی انتخابات که با تحریم جناح‌های اصلاح‌طلب مشخص می‌شود، به فقدان نمایندگی سیاسی واقعی منجر شده است. این عدم رقابت، همراه با ناتوانی دولت در رسیدگی به خواسته‌های صنفی و نارضایتی‌های اقتصادی - اجتماعی، رأی‌دهندگان را بیش‌ازپیش ناامید کرده است. تداوم فساد مالی و عملکرد ناکارآمد مجلس یازدهم این مسائل را دوچندان کرده و ایرادهای سیستمی در حاکمیت و پاسخگویی را برجسته کرده است. غیبت مکرر نمایندگان پارلمان بر موضوع گسترده‌تری از تعهد و پاسخگویی تأکید می‌کند و کارایی روند قانونگذاری را کاهش می‌دهد. این عوامل در مجموع بر نیاز به اصلاحات همه‌جانبه برای بازگرداندن اعتماد عمومی و تضمین یک سیستم دموکراتیک مشارکتی بیشتر تأکید می‌کند.

پرداختن به این چالش‌ها مستلزم شفافیت قانون اساسی در مورد نقش مجلس، حکمرانی شفاف و پاسخگو، اصلاحات اقتصادی، رقابت واقعی انتخاباتی و اقدام‌های مؤثر ضدفساد است. با انجام این اصلاحات، یکپارچگی و کارآمدی روند انتخابات را می‌توان احیا و راه را برای یک چارچوب دموکراتیک قوی‌تر و فراگیرتر هموار کرد.

منابع و مأخذ

۱. ادیانی، علی (۱۳۷۸). *آسیب‌شناسی انتخابات و جایگاه مجلس و مردم*، چاپ دوم، تهران، انتشارات ادیانی.
۲. اصلانی، ربابه، صمد رسول‌زاده و مهرداد محمدیان (۱۴۰۲). «بررسی عوامل مؤثر بر بیگانگی اجتماعی جوانان با تأکید بر عامل فساد ادراک شده»، *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۲۲ (۵۹).
۳. الوانی، سیدمهدی و حسن بودلایی (۱۳۸۹). «پدیدارشناسی در مطالعات کارآفرینی»، *فصلنامه علوم مدیریت ایران*، سال پنجم، (۱۷) ۳۳.
۴. امینی، سلام، طاها عشایری، اکبر ذوالفقاری و طاهره جهان‌پرور (۱۴۰۲). «نقش سرمایه سیاسی - اجتماعی در مشارکت سیاسی مردم ایلام (مورد مطالعه: انتخابات مجلس شورای اسلامی)»، *دانش سیاسی*، ۱۹ (۱).
۵. بنیانیان، حسن (۱۳۷۹). «مدلی بر آسیب‌شناسی انقلاب اسلامی»، در مجموعه مقالات همایش *آسیب‌های انقلاب اسلامی*، جلد سوم، تهران، نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه صنعتی شریف.
۶. بنی‌هاشمی، میرقاسم (۱۳۹۴). «انتخابات و ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران»، *مطالعات راهبردی*، ۱۸ (۳).
۷. تعجبی، محمود، افشین افضلی و فخرالسادات نصیری ولیک بنی (۱۴۰۳). «عوامل مؤثر بر میزان مشارکت سیاسی جوانان استان همدان»، *دانش سیاسی*، ۲۰ (۱).
۸. توسلی، غلامعباس (۱۳۸۷). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت.
۹. توکل‌نیا، پرویز و همکاران (۱۳۹۷). «آسیب‌شناسی انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران و راهکارهای اصلاح آسیب‌های آن»، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال دوازدهم، ش ۴۵.
۱۰. خبازی کناری، مهدی و صفا سبطی (۱۳۹۵). «بدن‌مندی در پدیدارشناسی هوسرل، مرلوپنتی و لویناس»، *حکمت و فلسفه*، سال دوازدهم، ش ۳.
۱۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا) (۱۴۰۲/۱۰/۲۸). کد خبر ۲۲۵۴۷۰.
<https://www.rna.ir/news/85407506/>
۱۲. خداداد حسینی، سیدحمید و محسن فرهادی‌نژاد (۱۳۸۰). «بررسی فساد اداری و روش‌های کنترل آن»، *فصلنامه مدرس مدرس علوم انسانی*، ۵ (۱ پیایی ۱۸).
۱۳. خرمشاد، محمدباقر و سیدابراهیم سرپرست سادات (۱۳۹۳). «مسئله و الگوی مردم‌سالاری دینی»، *فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*، دوره سوم، (۱۰).
۱۴. درستی، هاجر (۱۳۹۳). «آسیب‌شناسی تبلیغات انتخاباتی مجلس شورای اسلامی در پرتو اصول حقوقی

- حاکم بر تبلیغات»، مجلس و راهبرد، ۲۱ (۸۰).
۱۵. رحیمی، غلامرضا (۱۳۹۳). *آسیب‌شناسی انتخابات (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، نظامی و زیست‌محیطی)*، چاپ اول، تهران، انتشارات مدیر فلاح.
۱۶. رسولی قهرودی، مهدی، علیرضا علوی تبار و ساحل زابلی (۱۳۹۸). «تأثیر تبلیغات سیاسی منفی بر رفتار رأی‌دهی و مشارکت انتخاباتی (مطالعه موردی: دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در تهران)»، *دانش سیاسی*، ۱۵ (۲).
۱۷. روزنامه فرهیختگان (۱۴۰۲/۹/۳۰). «این ۷۰ نماینده همیشه غایب»، شماره گزارش ۴۰۳۷.
۱۸. رهبر، عباسعلی و مرضیه‌سادات سجادی (۱۴۰۱). «مسئله‌شناسی ترکیبی کاهش مشارکت در انتخابات ۱۴۰۰»، *نشریه شباک*، ۸ (۲).
۱۹. زینالو، مهدی، علیرضا علی‌احمدی و سعید نریمان (۱۴۰۱). «ارائه مدل ارزیابی عملکرد مجلس شورای اسلامی با استفاده از روش فراترکیب»، *مدیریت دولتی*، ۱۴ (۱).
۲۰. سبطی، صفا، زهرا رهبرنیا و مهدی خبازی کناری (۱۳۹۵). «مفاهیم فلسفی مرلونتتی: بستری برای تحلیل هنر تعاملی، نگاهی به پرفورمنس «کشتزار»»، *فصلنامه کیمیای هنر*، سال پنجم، ش ۱۹.
۲۱. سلیمی، محمدرضا و روح‌انگیز شرفی (۱۳۹۴). «بررسی ساختار و ابعاد روش تحقیق کیفی پدیدارشناسی»، *کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روان‌شناسی و علوم اجتماعی*، تهران، انتشارات ایران.
۲۲. شبان‌نیا، رکن‌آبادی، قاسم (۱۴۰۱). «تحلیل جایگاه مردم در حکومت اسلامی در اندیشه علامه مصباح یزدی»، *فصلنامه حکومت اسلامی*، ۲۷ (۴).
۲۳. شریعت، فرشاد (۱۳۹۲). «دمکراسی، بحران معنویت و رویکرد دینی»، *دانش سیاسی*، ۹ (۱).
۲۴. شفق، محمدعلی (۱۳۹۶). *کندوکاوی آسیب‌شناسانه در نظام انتخابات*، چاپ اول، تهران، انتشارات کویر.
۲۵. شفیعی سیف‌آبادی، محسن (۱۴۰۰). «بررسی دلایل کاهش میزان مشارکت مردمی در انتخابات ۱۴۰۰ و آینده رفتار انتخاباتی شهروندان؛ برپایه نظریه مشارکت سیاسی میلبراث و نظریه سناریونویسی شوارتز»، *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۱۶ (۳).
۲۶. شهرابی، مهدی، علی اشرف نظری و سیدمصطفی ابطحی (۱۴۰۱). «مقایسه الگوهای رقابت و مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران و تحلیل گفتمانی مشارکت سیاسی از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۶»، *پژوهش‌های معاصر انقلاب اسلامی*، ۴ (۱۴).
۲۷. شهریاری، حیدر و احسان بلاغی اینالو (۱۴۰۲). «چالش‌های کنشگری صنفی - سیاسی معلمان و تشکل‌های صنفی آنان در دهه ۱۳۹۰»، *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۱۸ (۳).
۲۸. شیرین‌پور، مهدی (۱۳۹۴). *آسیب‌شناسی انتخابات مجلس*، چاپ اول، گیلان، انتشارات پرهیب.

۲۹. عبدالله، عبدالمطلب و پرویز توکل‌نیا (۱۴۰۱). «بررسی علل و عوامل کاهش مشارکت سیاسی در انتخابات یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی»، *جستارهای سیاسی معاصر*، ۱۳ (۲).
۳۰. عشایری، طاهرا و هانیه عادل (۱۴۰۱). «تحلیل الگوی مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴-۱۳۹۸)»، *دانش سیاسی*، ۱۸ (۲).
۳۱. قاضی شریعت‌پناهی، ابوالفضل (۱۴۰۲). *بایسته‌های قانون اساسی*، چاپ شصت‌وششم، تهران، انتشارات میزان.
۳۲. کلانتری، مهدی (۱۳۹۹). *نگاهی نو به روش‌های تحقیق توصیفی، همبستگی و علی - مقایسه‌ای*، تهران، انتشارات مهد پژوهش.
۳۳. کواکبیان، مصطفی (۱۳۷۰). *دمکراسی در نظام ولایت فقیه*، تهران، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی.
۳۴. ----- (۱۳۷۸). *مبانی مشروعیت در نظام ولایت فقیه*، تهران، مؤسسه چاپ و نشر عروج.
۳۵. ----- (۱۳۸۳). *گفتمان آزادی و مردم‌سالاری در قوانین انتخاباتی از آغاز تاکنون*، دیدگاه‌های امام خمینی (ره)، جنبش‌های معاصر و اندیشه‌گران انقلاب اسلامی، تهران، انتشارات پازینه.
۳۶. ----- (۱۳۸۷). *موانع مردم‌سالاری در ایران*، چاپ اول، تهران، انتشارات پازینه.
۳۷. ----- (۱۳۹۶). *روشنای انتخاب (شرحی بر قانون انتخابات ریاست جمهوری و شوراها)* به انضمام: قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات روشنایی.
۳۸. گال، مریدت، والتر بورگ و جویس گال (۱۳۷۳). *روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی*، ترجمه جمعی از نویسندگان زیر نظر احمدرضا نصر اصفهانی، جلد دوم، چاپ هفتم، تهران، انتشارات سمت.
۳۹. گالنتی، جان (۱۳۹۸). *روش تحقیق کاربردی با رویکرد کارگاهی*، ترجمه ابوالفضل بختیاری و همکاران، تهران، انتشارات آواری نور.
۴۰. مبلغی، عبدالمجید (۱۳۹۳). «سودمندگرایی سیاسی و مردم‌سالاری دینی»، *دوفصلنامه پژوهش سیاست نظری*، ش ۱۵ (۱).
۴۱. محمدی، سعید (۱۴۰۱). *آسیب‌شناسی رفتار انتخاباتی شهروندان*، تهران، انتشارات مشق.
۴۲. مسیبی، سیدمحمدعلی، هادی خان‌محمدی و مهدی حسنوند (۱۳۹۹). «شناسایی شاخص‌های ارزیابی عملکرد نمایندگان مجلس»، *مطالعات راهبردی بسیج*، ۲۳ (۸۹).
۴۳. معین، محمد (۱۳۷۱). *فرهنگ فارسی*، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۴۴. ممی‌زاده، جعفر (۱۳۷۵). «فرهنگ شالوده‌سازمان»، *مجله تدبیر*، دوره سوم، ش ۶۱.
۴۵. منتظری، حسینعلی (۱۳۹۶). *مبانی مردم‌سالاری در اسلام*، ترجمه بهرام شجاعی، تهران، انتشارات سرایی.
۴۶. منظمی، متین (۱۳۹۹). *ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران: پارلمانی یا ریاستی؟*، چاپ اول.

تهران، مؤلفین طلایی.

۴۷. مهرپور، حسین (۱۳۸۴). *وظیفه دشوار نظارت بر اجرای قانون اساسی*، تهران، نشر ثالث.
۴۸. مهرگان، نادر و مرتضی عزتی (۱۳۸۵). «تأثیر متغیرهای اقتصادی بر مشارکت مردم در انتخابات ایران»، *پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار (پژوهش‌های اقتصادی)*، ۶ (۱).
۴۹. موسویان‌فر، سیدمهدی و مهدی ستایش‌منش (۱۴۰۲). «مشکلات و چالش‌های در انتخابات در ایران»، *دوازدهمین کنفرانس ملی حقوق، علوم اجتماعی و انسانی، روان‌شناسی و مشاوره*، شیروان.
۵۰. نظیف، طحان و کمال مرادی (۱۳۹۸). «آسیب‌شناسی نظام حقوقی حاکم بر فرایندهای نظارت بر انتخابات مجلس شورای اسلامی در پرتو سیاست‌های کلی انتخابات»، *فصلنامه حقوق عمومی*، دوره ۴۹ (۴).
۵۱. نیکونهاد، حامد و زینب عساکره (۱۳۹۸). «گستره و اقتضائات نظارت استصوابی بر انتخابات در نظرات شورای نگهبان؛ با تأکید بر انتخابات مجلس شورای اسلامی»، *دانش حقوق عمومی*، ۸ (۲۶).
۵۲. وزیری، بابک (۱۳۹۸). *روش تحقیق توصیفی*، تهران، انتشارات دانشجو.
۵۳. هاشمی، سیدمحمد (۱۳۸۳). *حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۵۴. هریسی‌نژاد، کمال‌الدین (۱۳۹۵). *حقوق اساسی تطبیقی (نظام‌های پارلمانی، ریاستی، مختلط و اقتدارگر)*، تهران، انتشارات آیدین.